

УДК 378.018.43

Наталія САМОЛЮК,

*кандидат економічних наук, доцент
кафедри трудових ресурсів і
підприємництва Національного
університету водного господарства
та природокористування, м. Рівне*

Микола ШВЕЦЬ,

*кандидат технічних наук, доцент
кафедри державного управління та
місцевого самоврядування
Національного університету
водного господарства та
природокористування, м. Рівне*

АКТУАЛЬНІСТЬ І ПРОБЛЕМНІСТЬ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

В даній статті розглянута актуальність дистанційної освіти та проаналізовано основні фактори, які гальмують впровадження повноцінного дистанційного навчання в Україні.

***Ключові слова:** дистанційне навчання, дистанційна освіта, технології дистанційного навчання.*

В данной статье рассмотрена актуальность дистанционного образования и проанализированы основные факторы, которые тормозят внедрение полноценного дистанционного обучения в Украине.

***Ключевые слова:** дистанционное обучение, дистанционное образование, технологии дистанционного обучения.*

In this article the relevance of distance education and analyzed the main factors that hinder the full implementation of distance learning in Ukraine.

***Keywords:** distance learning, distance education, distance learning technologies.*

Одним із наслідків інформатизації суспільства та постійного зниження вартості послуг на використання глобальної мережі Internet стало суттєве поглиблення процесів упровадження інформаційних технологій в освітню практику [8]. В результаті виникла досить перспективна, орієнтована на індивідуалізацію нова форма освітнього процесу - дистанційне навчання, яке дозволяє значно зменшити витрати на підготовку спеціалістів - за даними ЮНЕСКО електронне навчання одного студента приблизно втричі дешевше навчання в системі традиційної освіти тієї ж країни. Це дає змогу зменшити навантаження на державний бюджет з одного боку, а з іншого – полегшує отримання освіти представникам соціально уражених верств населення а також особам з особливими потребами. В умовах світової фінансової кризи,

скорочення витрат і підвищення ефективності навчання стає однією з найважливіших завдань навчальних центрів і університетів [2]. Тому сьогодні особливої актуальності набуває питання повноцінного впровадження дистанційної форми освіти в системі ВНЗ.

Теоретичні дослідження з питань дистанційного навчання базуються на методологічних працях С. Архангельського, Ю. Бабанського, С. Гончаренка, М. Махмутова, Є. Полота, В. Сагарди, Л. Виготського, П. Гальперіна, Г. Костюка, О. Матюшкіна, Н. Тализіної та інших. Значних зусиль до формування системи дистанційного навчання доклали вчені С. Батишев, О. Кірсанов, Ч. Куписевич, І. Огородніков, О. Пехота, Л. Романишина, П. Сікорський, І. Харламов; психологи Б. Ананьєв, Г. Балл, В. Виготський, М. Данилов та інші, у творчому доробку яких аналізується процес індивідуалізації особистісно орієнтованого навчання.

Метою даної статті є дослідження актуальності дистанційної освіти та виявлення основних проблем, що виникають на шляху впровадження дистанційного навчання в освітній процес ВНЗ України.

Історично дистанційне навчання виникло у 1840 році, коли Ісаак Пітман запропонував навчання через поштовий зв'язок для студентів Англії [5]. Інтенсивний розвиток дистанційної освіти в Європі і Америці розпочався в 70-і роки. В Україні дистанційна форма освіти запроваджується з 2000 року і регулюється Концепцією розвитку дистанційної освіти в Україні і Положенням про дистанційну освіту МОН України, яке було затверджено Наказом № 40 Міністерства освіти і науки України від 21.01.2004 р. Саме в цьому документі наведено визначення поняття «дистанційне навчання» - це індивідуалізований процес передання і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчання у спеціалізованому середовищі, яке створене на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Досить часто дистанційне навчання плутають із заочною освітою, але це не одне і теж. Якщо, навчаючись на заочному, студент зустрічається з викладачем на вичитування лекцій та іспитах, а основний матеріал освоює самостійно і до всього доходить сам, то дистанційне навчання має на увазі, що обидві сторони знаходяться на зв'язку практично постійно і спілкуються за допомогою передових технологій.

Головною метою створення системи дистанційної освіти є забезпечення загальнонаціонального доступу до освітніх ресурсів шляхом використання сучасних інформаційних технологій та телекомунікаційних мереж і створення умов для реалізації громадянами своїх прав на освіту.

Дистанційне навчання забезпечує можливість навчатися тоді, коли зручно студенту, у тому темпі, що він сам обирає (в рамках установлених строків проведення курсів), в тому місці де він перебуває (не має потреби витратити час на дорогу до ВНЗ, для здачі поточних, а іноді і підсумкових контролів). Тому до контингенту потенційних студентів дистанційної форми навчання можна віднести тих, хто часто перебуває у відрядженнях, військовослужбовців,

територіально віддалених слухачів, жінок, що перебувають у декретній відпустці, людей з фізичними вадами, тих, хто поєднує навчання й роботу, співробітників, що підвищують свою кваліфікацію [1].

Варто зазначити, що дистанційне навчання в сучасному світі здійснюється за допомогою різноманітних технологій, які відрізняються за: формою подання учбових матеріалів; наявністю посередника в системі навчання або за централізованою формою навчання; за ступенем використання телекомунікацій і персональних комп'ютерів; за технологією організації контролю учбового процесу; за ступенем впровадження в технології навчання звичайних методів ведення освітнього процесу; за методами ідентифікації студентів при складанні іспитів [10].

Але найчастіше для підтримки дистанційної освіти використовуються технології трьох видів: кейс-технологій, телевізійно-супутникових та мережених (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика основних технологій дистанційної освіти [10]

№ з/п	Технології дистанційної освіти	Характеристика
1	2	3
1	Кейс-технології	Навчання на основі паперових і аудіоносіїв (навчально-методична допомога, касети, підручники). Із студентом працює викладач, який перевіряє виконання надісланих поштою завдань і готовий відповісти на питання студентів по телефону або провести консультацію в спеціальних учбових центрах. Навчально-методичні матеріали комплектуються в спеціальний набір (кейс), який пересилається студенту для самостійного вивчення.
2	Телевізійно-супутникова технологія	Заснована на використанні телевізійних лекцій і передбачає трансляцію лекцій чи семінарів одночасно в декількох аудиторіях. Це найдорожча з технологій, і тому вона поки мало використовується.
3	Мережеві технології	Інтернет-технологія і технології, що використовують можливості локальних і глобальних обчислювальних мереж. Інтернет використовується для забезпечення студентів навчально-методичним матеріалом, а також для інтерактивної взаємодії між викладачем і студентами.

Хоча в процесі дистанційного навчання використовуються всі вищезазвані технології в різних пропорціях, проте, останнім часом, мережеві технології поступово витісняють інші. Це пояснюється багатьма факторами. Перш за все, оперативністю (не потрібно чекати листа від викладача тижнями), простотою (практично всі сьогодні добре уявляють собі, як працює скайп або електронна

пошта), порівняною дешевизною тощо.

Тож дистанційні технології навчання можна розглядати як природний етап еволюції традиційної системи освіти від дошки з крейдою до електронної дошки й комп'ютерних навчальних систем, від книжкової бібліотеки до електронної, від звичайної аудиторії до віртуальної аудиторії.

Вивчення досвіду впровадження дистанційної форми навчання в системи освіти різних країн дозволило виділити основні мотиваційні причини, що спонукають навчальні заклади до організації системи дистанційного навчання: поліпшення якості навчання; переваги нових педагогічних технологій; зростаючий попит на нову форму навчання; отримання доходів; можливість постійної взаємодії викладачів і студентів; необхідність виживання в інформаційному суспільстві; можливість скорочення витрат на реорганізацію освіти [7].

Дані мотиви дали свої результати - в кінці 1997 року в 107 країнах світу діяло близько 1000 навчальних закладів, що мали дистанційну форму навчання. Кількість тих, хто отримав вищу освіту, використовуючи таку форму навчання, в 1997 р. складала близько 50 млн. чоловік, в 2000 р. - 90 млн., а за прогнозами в 2023 р. складатиме 120 млн. чоловік [10].

Практика свідчить, що для держави дистанційна освіта - достатньо недорога форма навчання. Середня оцінка світових освітніх систем показує, що дистанційне навчання обходиться на 50% дешевше за традиційні форми. Аналіз діяльності центрів дистанційного навчання показав, що витрати на підготовку фахівця, використовуючи дистанційні технології, складають приблизно 60% від витрат на підготовку фахівців за денною формою. Проте, розкид вартості програм для студентів дуже широкий - від безкоштовних до достатньо дорогих, ціна яких складає декілька тисяч євро (табл.2). Наприклад, вартість отримання ступеня бакалавра у Відкритому університеті Великобританії становить € 7560-10080 (залежно від кількості ECTS-кредитів), у державному університеті Німеччини - від €1400 до €2500 (залежно від напряму підготовки), а в Національному університеті водного господарства та природокористування – від €1993 до €2242 (залежно від напряму підготовки).

Таблиця 2

Порівняльна характеристика дистанційного навчання у деяких ВНЗ світу [4]

<i>Країна</i>	<i>Університет</i>	<i>Вартість навчання</i>	<i>Специфіка викладання</i>	<i>Оцінювання</i>
1	2	3	4	5
<i>Британія</i>	Open University (http://www.open.ac.uk/) Відкритий університет Великобританії є світовим лідером в	Для отримання ступеня бакалавра потрібно набрати від 180 до 240 ECTS-кредитів. Вартість ECTS-кредиту становить близько 42 євро. Студенти можуть вибирати із	Навчальні матеріали надсилаються поштою безкоштовно і можуть включати в себе: спеціально написані підручники, книги; аудіо CD, DVD і	Академічна успішність студентів постійно перевіряється у формі письмових і проектних робіт в кінці курсу і порівнюється з поточним

	області дистанційної освіти.	більше ніж 160 курсів.	різне програмне забезпечення; обладнання для деяких практичних занять, яке потрібно буде повернути; різні інтернетматеріали, в тому числі інтернет-бібліотека.	тестуванням, з метою отримання кінцевого результату перевірки знань.
<i>Німеччина</i>	Fern University (http://www.fernuni-hagen.de/) - це перший і єдиний державний відкритий університет світу	Загальна вартість за весь період навчання на бакалавраті: математика (€ 1400), інформатика (€ 1500), педагогічні науки (€ 1800), культурні дослідження (€ 1800), політична наука, управління, соціологія (€ 1800), психологія (€ 1800), економіка (€ 2000), юриспруденція (€ 2500)	Розсилка навчальних матеріалів доповнена сучасними засобами зв'язку. Передача знань з навчального закладу студенту та контроль його роботи за допомогою CD-Rom, віртуального конференції або доступ до університетської бібліотеки в режимі On-line постійно досліджуються, оцінюються, вдосконалюються.	Обов'язковими є письмові або усні іспити. Письмові іспити можна здавати в посольстві або консульстві Німеччини, а усні іспити – приїхавши в університет або ж у вигляді відеоконференції (для студентів з далекого зарубіжжя і лише після згоди аудиторів).
<i>Україна</i>	Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне (http://dist.nuw.m.rv.ua/)	Дистанційне навчання є на 4 факультетах: менеджменті, економіки підприємства, екології та водного господарства. Вартість навчання є меншою ніж на заочній формі.	Навчальний процес протікає у віртуальному класі університету 24 години на добу. Студенти можуть встановити прямий зв'язок з викладачами через форуми, телефон або електронну пошту. Студенту надається доступ до величезної кількості навчальних матеріалів.	Для поточного оцінювання знань студентів використовують онлайн модулі, форуми, а для підсумкового контролю – іспити та заліки в стінах університету.

Проблема фінансування дистанційної освіти є першочерговою для її організації та функціонування, й кожна країна має власний досвід щодо вирішення цієї проблеми. Уряди багатьох країн оголосили дистанційну освіту пріоритетним напрямом і регулярно виділяють на її розвиток значні фінансові ресурси (табл. 3). Тож основним джерелом фінансування європейських закладів

дистанційного навчання залишається держава, а в Україні, нажаль, коштів для розвитку дистанційної освіти суттєво не вистачає.

Таблиця 3

Джерела фінансування дистанційної освіти у країнах світу [5]

Країна	Джерела фінансування
1	2
Індонезія	внески студентів для оплати навчання (30% фінансування), державні гранти та допомога від іноземних агентств (70%)
Іспанія	внесок міністерства освіти покриває 46% фінансування, студенти сплачують 47%, а кошти від продажу книжок становлять близько 7% загального фонду
Велика Британія	відсоток плати студентів за навчання дорівнює 15% загального фонду, а внесок уряду становить 85%. У програмах навчання без надання вченого ступеня частка студентської плати становить дві третини, а одна третина фінансується за рахунок спеціальних грантів
Канада	урядові внески становлять від 75% до 80% фінансування, а студентські кошти – лише 10%, при цьому решту – 10–15% забезпечують завдяки підприємницькій та діловій активності університетів. Для підвищення прибутковості дистанційної освіти в університетах виконують різні дослідні проекти на замовлення
Японія	студентська плата за навчання становить 15% (студенти сплачують 3000 єн на рік, що включає вартість матеріалів для підготовки), а 85% коштів вносить уряд

Незважаючи на досить об'ємний перелік переваг дистанційного навчання воно має і ряд недоліків (табл.4.). Крім зазначених у таблиці 4, варто відмітити ускладнену ідентифікація студентів даної форми навчання, оскільки на сучасному етапі розвитку технологій перевірити, хто ж саме здає екзамен досить складно. Однак, деякі ВНЗ, які надають можливість навчання на дистанційних курсах, в т.ч. НУВГП, знайшли вихід з даної ситуації за рахунок обов'язкової присутності студента на підсумкових контролях у стінах навчального закладу. При цьому є обов'язковим надання документів, що підтверджують особу.

Таблиця 4

Переваги та недоліки дистанційного навчання для студентів [6, 9]

Переваги	Недоліки
Навчання у відповідності до власного темпу, особистісних особливостей та освітніх потреб.	Відсутність особистісного спілкування між викладачем та студентом (відбувається менш ефективно, безособистісна передача знань).
Не обмежений вибір навчального закладу та освітніх можливостей, незалежно від місцеперебування.	Не вистачає спілкування з колегами-студентами для обміну досвідом.
Використання під час процесу навчання сучасні технології, тобто, паралельно засвоювати навички, які згодом знадобляться під час роботи.	Необхідність наявності у студента сильної особистісної мотивації, вміння навчатися самостійно, без постійної підтримки та підштовхування з боку викладача.
Самостійне планування часу занять.	Відсутність можливості негайного практичного застосування отриманих знань із наступним обговоренням виниклих питань з викладачем і роз'яснення ситуації на конкретних прикладах.
Навчання у найбільш приємній та сприятливій атмосфері, котра створюється самостійно.	Студенти не завжди можуть забезпечити себе достатнім технічним обладнанням - мати комп'ютер та постійний вихід у Інтернет

Крім того, досить вагомою проблемою є низька пропускну спроможність електронної мережі під час навчальних чи екзаменаційних телеконференцій. Від цього, передовсім, страждають студенти невеликих містечок України, яким, власне, найбільше підходить дистанційна освіта через географічну віддаленість від наукових осередків.

Впровадження повноцінного дистанційного навчання в Україні гальмується багатьма чинниками. Це пояснюється слабким проробленням методологічних та психолого-педагогічних особливостей дистанційної освіти, дуже високими вимогами до «віртуального» викладача, який крім звичайних знань має вміти користуватися засобами інформаційних і комунікаційних технологій. За результатами Internet-опитування “Дистанційна освіта сьогодні” проведеного інформаційно-освітнім порталом ТДО можна виділити найважливіші проблеми, що безпосередньо відбиваються на методології та якості дистанційної підготовки [3]:

1) недосконалість, а то і відсутність нормативно-правового і організаційно-методичного забезпечення (відсутність нормативних документів з боку держави, а також цільової державної програми з розвитку дистанційної освіти; відсутність методичних засад застосування дистанційних технологій у відповідності до існуючих напрямів підготовки та спеціалізацій; низький захист авторського права на електронні навчальні видання; відсутність норм часу на

розробку електронних медійних навчальних видань);

2) недостатня кваліфікація викладачів та проблема їх підготовки й перепідготовки (консерватизм, психологічний бар'єр та невідповідність науково-педагогічних кадрів; інертність до нововведень; низький мотиваційний рівень до розробки дистанційних курсів та роботи за дистанційними технологіями);

3) надмірний бюрократизм дистанційного навчання;

4) фінансування розробки дистанційних технологій, оновлення комп'ютерної техніки та матеріальної бази, забезпечення доступу до Internet мережі викладачів;

5) інформованості населення про дистанційне навчання;

6) відсутність у деяких потенційних студентів, що проживають у сільських населених пунктах, відповідного технічного оснащення та можливості доступу до мережі Інтернет.

Таким чином, розвиток дистанційного навчання в Україні не відповідає вимогам інформаційного суспільства, що в першу чергу, викликано недосконалим законодавчим та нормативним забезпеченням. Для того, щоб система дистанційного навчання зайняла гідне місце в системі освіти України, потрібно вирішити зазначені вище проблеми. А насамперед створити глобальну комп'ютерну мережу освіти й науки, оскільки саме комп'ютер дає змогу отримувати навчальний матеріал, є водночас і бібліотекою, і центром довідкової інформації, і комунікативним центром.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахмад І.М. Навчання в дистанційній і змішаній формі студентів ВНЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://interconf.fl.kpi.ua/node/1067>.

2. Воронкін О.С. Організація дистанційних технологій навчання на основі комп'ютерних інформаційних систем вищих навчальних закладів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/vsunud/2009-6E/09vosnzu.htm>.

3. Воронкін А.С. Предварительные итоги опроса «Дистанционное образование сегодня» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tdo.at.ua/news/do/2011-06-23-36>.

4. Дистанційна вища освіта в Європі: виші, ціни, процес навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua.prostobank.ua/finansoviy_gid/groshi_rodini/statti/distantsiyna_vischa_osvita_v_yevropi_vishi_tsini_protse_navchannya_blog.

5. Дистанційна освіта в країнах світу: що, де і як? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chasipodii.net/mp/article/1369/>

6. Дистанційна освіта: плюси та мінуси [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/distance/articles/18/>.

7. Кудрявцева С.П., Колос В.В. Міжнародна інформація: Навчальний посібник — К.: Видавничий Дім «Слово», 2005. - 400с

8. Маркозов Д.О. Дистанційне навчання як інноваційна форма освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.rusnauka.com/24_PNR_2009/Pedagogica/50819.doc.htm.

9. Моїсєєва Ю.Ю. Дистанційне навчання: інноваційна форма вищої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ea.donntu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/7639/1/1.pdf>.

10. Толочко В. М. Проблемні аспекти дистанційної форми освіти та можливості її використання в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.provisor.com.ua/archive/2009/N11/padfo_119.php.

11. Шуневич Б. І. Тенденції розвитку дистанційного навчання у зарубіжній вищій школі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em7/content/08sbishf.htm>.